

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ

Шимченко Л.А. (м. Київ)

Анотація

В статті дається аналіз становлення соціальної держави в Україні, проблеми і перспективи реалізації соціальної держави; шляхи і напрямки формування бюджетної політики України, що є основою консолідації української нації.

Ключові слова

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА, ГРОМАДСЬКА НАУКА, БЮДЖЕТНА СИСТЕМА, ГУМАНІЗМ, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНА СТАБІЛЬНІСТЬ, БЮДЖЕТ, БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Вступ

Українська громадянська нація основним своїм спрямуванням формування і функціонування має людину, громадянина, члена соціуму. Людина є істота суспільна і первинною ланкою цього об'єднання на суспільному рівні, виступає територіальна громада, а на найвищому – громадянська нація. Від того, як житиме людина, як розвиватиметься територіальна громада, залежить і становлення громадянської нації. Механізму громадянського спрямованого функціонування територіальних громад, умов для формування дієздатного місцевого самоврядування, на жаль, створити ще не вдалось. Основним питанням, що завжди стояло перед органами місцевого самоврядування, є їх фінансова база, точніше – місцеві бюджети, які залежать від державного бюджету і державної нормативно-правової бази.

Мета статті: проаналізувати процес становлення бюджетної системи в Україні та її ролі у процесі формування громадянської нації.

Вступ

Кінець ХХ сторіччя відзначився переходом від односпрямованої, орієнтованої на технічно-економічну ефективність економічної моделі, до багатоцільової соціально-гуманістичної моделі. Підвищилась роль позаекономічних чинників суспільно-економічного прогресу: соціального, політико-правового, морально-психологічного, культурно-етичного, природно-демографічного, що, в свою чергу, надзвичайно тісно пов'язано зі зміною місця людини у виробництві, зі зростанням ролі розумової праці, на основі якої розвивається науково-технічний прогрес. Процес модельної переорієнтації пов'язаний із глобальними світовими процесами, що супроводжуються наростанням суперечностей між суспільством і індивідом та посиленням гуманістичної спрямованості суспільних систем. Сучасна модель економічного зростання характеризується такими специфічними рисами, як:

- рівна важливість ролі усіх видів активів як складових національного багатства: фізичного, фінансового, природного та

людського капіталу, що впливають на загальну продуктивність факторів виробництва, а отже, потребують інвестицій;

- акцент на розподільчих аспектах зростання та рівному розподілі можливостей доступу до освіти, охорони здоров'я, культурних заходів тощо;

- акцент на інститути, які забезпечують ефективне управління, запобігання захопленню інститутів корпоративними інтересами еліт [1].

Обговорення проблеми

Тривалий час в Україні не усвідомлювався успіх концепції соціального ринкового господарства. Соціальна політика не працювала на розвиток суспільно-економічної системи як цілісного організму, тому й перетворилась на гальмо економічної динаміки. Але вона не є відокремленим напрямом державної політики. Соціальна стабільність та поліпшення соціально-демографічних показників критично важливі для поступу економічних трансформацій, результативності економічних реформ, реалізації політики економічного зростання та структурної перебудови економіки. Особливо якщо враховувати, як константує Дж. Сакс, що Україна переживає не одну, а цілих три трансформації: перехід від диктатури до демократії, від колонії до самостійної нації та від економічного занепаду до оздоровлення та зростання. Небагатьом країнам в історії людства доводилося розв'язувати ці проблеми водночас [2]. М.Рябчук виділяє ще й четвертий трансформаційний вимір – перехід від домодерного економічного субстрату до модерної громадянської нації [3].

Під модерною громадянською нацією розуміється асоціація державних народів, представники яких вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей. Сильна й централізована держава виникла раніше, ніж відбулася культурна консолідація народу і владні інституції мали змогу сприяти цій консолідації, прискорюючи її інколи примусовими методами. Нація має інтегровані загальнонаціональні інтереси, де велика роль відводиться самозбереженню і самопрояву, реалізації свого соціально-політичного і культурного потенціалу за рахунок створення для цього необхідних політичних умов. Громадянські інтереси є пріоритетними для нації. У процесі їх реалізації відбувається самоствердження нації у сфері політичного життя, виявляється її ставлення до владних структур і відносин, формулюються вимоги щодо їх створення, функціонування, зміни. Політичні інтереси спонукають націю до політичної діяльності, зумовлюють напрям і зміст цієї діяльності.

Складна трансформація суспільства супроводжується не менш складною трансформацією економіки, основою якої є перехід до ринкової системи господарства, за якої багатокладна економіка утворює базис громадянського суспільства. Вступ на ринковий шлях пов'язаний для українського суспільства з кардинальними змінами ролі держави, як

основного менеджера у формуванні громадянського суспільства. Держава повинна активізувати творення економічної політики як архітектор інституційної взаємодії, гарант фінансових основ, інвестор у людський капітал, фінансист розвитку інфраструктури та як менеджер глобальної інтеграції. Всі ці перетворення держави спрямовуються для досягнення економічної безпеки, забезпечення різноманітних потреб суспільства. Одним з основних гарантів досягнення такої стабільності може бути стабільна фінансова система тому, що фінанси можна вважати єдиною інституційною структурою суспільства, яка забезпечує виробничі, розподільчі й перерозподільчі процеси щодо ВВП через кругообіг фінансових ресурсів.

За роки незалежності, в тій чи іншій мірі, за допомогою фінансів здійснювався вплив на розподіл і перерозподіл ВВП в напрямку забезпечення потреб держави, підприємств, людини; забезпечувалось балансування відносно виробничих сил, матеріальних і природних ресурсів, власного фінансового капіталу та фінансової інфраструктури; відбувалась концентрація сформованих ресурсів для їх оптимального розміщення. Шляхом вибору раціональної структури фінансового забезпечення досягалась максимально можлива ефективність використання наявних ресурсів; через сформовані інституції фінансового ринку максимально залучались тимчасово вільні кошти та заощадження для підтримки підприємницької активності, підвищення рівня зайнятості та соціального захисту населення. Відбувалися процеси по підвищенню конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках та в напрямку поліпшення інвестиційного клімату. Проводилися заходи по регулюванню зовнішнього боргу в напрямку його зменшення.

З 1991р. почали створюватись нові органи фінансового управління з якісно новими повноваженнями та нові фінансові інститути. Для України, як країни з перехідною економікою, що розпочала формування політичної нації, особливо важливим є функціонування бюджетної системи. “Сила будь-якої національної держави ґрунтується на її економічному базисі – сильному розвинутому державному секторі національної економіки” [4]. За рахунок бюджетного реформування держава намагається перетворити бюджетний механізм на ефективний інструмент соціально-економічної стратегії, а бюджетні ресурси – на чинник ефективного економічного зростання.

Перший державний бюджет суверенної держави було затверджено Верховною Радою України на 1992 рік. Із складу державного бюджету були виведені місцеві бюджети, які також розпочали формування своєї системи. Бюджети 1992-1994 років були надзвичайно дефіцитними: 1992р. – 18,1% ВВП; 1994 – 9,3% ВВП. Збалансування бюджету відбувалось за рахунок емісії та кредитів НБУ, що в свою чергу привело до гіперінфляції (10255%) [2].

Принципово новим напрямом формування бюджетної політики України стала система збалансування державного бюджету за доходами та видатками. Важливу роль у реформуванні відіграли: Декрет Кабінету Міністрів України “ Про місцеві податки і збори”, за яким місцева влада отримала право встановлювати 17 видів місцевих зборів і податків та Закон України “Про бюджетну систему України”, який сприяв поступовому переходу до децентралізації системи фінансів. Місцеві бюджети, однак, реальної самостійності не набули. Видатки різних рівнів влади так і не розмежували, як не розмежували і фінансові ресурси між рівнями влади по вертикалі. В 1995р. було утворено Державне Казначейство України. Система казначейств поступово упорядковувала витрачання коштів шляхом встановлення внутрірічних постатейних лімітів витрат, реєстрації контрактів на товарні і послугові поставки, що укладались бюджетотримувачами та посилення контролю за цільовими витрачаннями коштів бюджетними організаціями. З ухваленням Конституції і Закону України “ Про місцеве самоврядування в Україні” низовою ланкою в бюджетній системі визнавався бюджет територіальної громади, який формувався за рахунок коштів обласних і районних бюджетів. За рахунок державного бюджету, місцевих податків і зборів формувались районні та обласні бюджети, які використовувались для виконання певних спільних проектів, для реалізації соціально-економічних програм. В результаті – обласні і районні бюджети фактично перестали бути самостійними. Проблема була ще й в тому, що не було чіткості у визначенні рівнів бюджетів для виконання тих чи інших соціальних програм, а , як ми знаємо, за своїми функціями місцеві бюджети є на 80% соціальними. За їх рахунок фінансується мережа дошкільних та шкільних закладів, медичні установи, виплачуються всі соціальні допомоги. Отже, місцеві бюджети повинні бути стабільні, прогнозовані. В першій половині 90-х років вони такими не були.

Поряд з процесом реформування бюджетної системи, суттєвих змін зазнала казначейська система. Була сформована трирівнева структура органів казначейства, розпочато передачу функцій фінансування Головному управлінню Державного казначейства від галузевих управлінь Міністерства фінансів України. У частині фінансування видатків органи казначейства проводили перерахування коштів на рахунки міністерств і відомств, відкриті в установах банків. На основі постанови уряду та НБУ від 14.01.1997р., на кінець даного року органами казначейства здійснювалось обслуговування 45% операцій з виконання держбюджету. Для посилення фінансово-бюджетної дисципліни в 1997 році було запроваджено єдиний кошторис бюджетних установ та їх щомісячна звітність, встановлено персональну відповідальність по черговості витрачання коштів та за використання коштів не за призначенням. З 1998 року, на основі Указу Президента України від 21 січня, було запроваджено касове виконання Державного, місцевого бюджетів і позабюджетних фондів через установи НБУ і

комерційні банки на основі угод між Держказначейством України та місцевими фінансовими органами; стала діяти нова бюджетна класифікація, що вплинула на систематизацію і впорядкування бюджетних показників та запроваджено План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

З лютого 1999 року на казначейське обслуговування стали переводитись позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій. На початок 2000 року ці кошти ввійшли в державний бюджет. Функціонування Єдиного рахунку Державного казначейства з обліку коштів державного бюджету сприяло зменшенню терміну проходження платежів від платників податків і швидке спрямування їх на фінансування видатків бюджету, оперативному управлінню коштами бюджету з метою прискорення їх оборотності та мінімізації ризиків. Бюджет, таким чином, було поділено на дві частини – загальний фонд, яким розпоряджувалась держава, та спеціальний, яким мають право розпоряджуватись бюджетні установи та організації. Це дало можливість розпочати державне фінансування своїх програм, а Державному казначейству це сприяло входженню в Систему електронних платежів НБУ та відкриттю органами Державного казначейства кореспондентських рахунків в НБУ.

З 2000 року, з метою ефективнішого виконання бюджету, було запроваджено складання розпису видатків Держбюджету з двох складових: річного розпису призначень і помісячного розпису асигнувань. Було обмежено негрошові форми бюджетних розрахунків, скасовано ряд пільг з оподаткування, збільшено дотації місцевим бюджетам. Результат даного року був таким: профіцит державного бюджету становив 697 млн. грн. проти 1965 млн. грн. у 1999 році. Держказначейство розпочало виконання своєї однієї із функцій – розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку.

Реформування бюджетної системи сприяло тому, що бюджет 2001 року став першим насправді соціальним бюджетом. В ньому було закладено видатки на погашення заборгованості із заробітної плати та грошових утримань, запрограмовано підвищення на 25% оплати праці в бюджетній сфері, але для цього виконання бюджету повинно відбутись лише в грошовій формі.

Анна Нечай, на основі світового досвіду відмічає, що ефективний розподіл видаткових повноважень між різними рівнями бюджетів є найважливішим завданням при розбудові демократичних держав. Розподіляти видаткові повноваження необхідно перед розподілом доходних джерел або одночасно з ним, оскільки останнє переважно впливає з обсягів видатків, що потребують покриття доходами і не може визначатись наперед. Крім того, розподіл повинен здійснюватись на основі таких світових принципів: забезпечення найбільшої ефективності надання соціальних (публічних) послуг населенню; забезпечення найбільш ефективного і справедливого фінансування соціальних послуг;

забезпечення “горизонтальної” рівності регіонів країни; забезпечення ефективного та справедливого перерозподілу валового національного доходу між усім населенням країни; надання “квазі-приватних благ” на однаковому рівні та зі справедливим урахуванням матеріального становища конкретних споживачів; захист вільної торгівлі на внутрішньому державному ринку та забезпечення економічної стабільності держави. [5]. Позитивним у держбюджеті 2001 року стало зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (12,4%), зменшення видатків на обслуговування державного боргу (до 12,2%), фактичний дефіцит держбюджету став 0,34% ВВП.

З перших днів 2001 року було запроваджено облік зобов'язань розпорядників коштів державного бюджету органами Державного казначейства України. Це сприяло фінансовій дисципліні, збалансуванню бюджету, зменшенню бюджетної заборгованості. Ще більшій стабільності сприяв прийнятий в червні 2001 року Бюджетний кодекс, який встановив процедури підготовки, прийняття та виконання бюджету, закріпив концепцію казначейського виконання бюджету, врегулював систему взаємовідносин держбюджету з місцевими бюджетами, нормував систему державних запозичень. Вперше вводився порядок відображення наданих гарантій у структурі державного боргу та видатках бюджету, запроваджувалось положення про матеріальну та адміністративну відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

На 2002 рік бюджет розроблявся на основі нового бюджетного кодексу; його особливістю стало застосування нової функціональної класифікації видатків відповідно до міжнародних стандартів, застосування переходу до програмно-цільового методу складання бюджету. Ці та інші перетворення сприяли поглибленню децентралізації міжбюджетних відносин, а разом із позитивними економічними процесами забезпечили зростання доходів зведеного бюджету на 14,0%. Видатки зведеного бюджету зросли на 6,4%, з них частка видатків соціального спрямування зросла до 53,4% (43,5% - у 2001 році).

Такі показники були забезпечені, в деякій мірі, змінами в Державному казначействі: здійснення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахування міжбюджетних трансферів до бюджетів усіх рівнів; входження Держказначейства в СЕП НБУ; переведення на повнофункціональне казначейське обслуговування митних органів України, коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та органів державної виконавчої служби. І хоча зведений державний бюджет 2002 року за статтями доходів виконано лише на 93,1%, а за статтями видатків на 85,2%, на рахунках Держказначейства на початок 2003 року було зосереджено до 97% усіх коштів держбюджету. Недоліки бюджетної системи, незавершеність її реформування, структурна розбалансованість, недотримання чіткості принципів ринкової економіки, недоліки в

оподаткуванні та тінізація економіки – ці та інші явища проявились в зростанні кредиторської заборгованості бюджетних організацій, в заборгованості бюджету щодо відшкодування ПДВ в 2003 році.

Тривалий період економічного зростання засвідчив формування в Україні економічних механізмів, які стимулюють продуктивну діяльність суб'єктів господарювання щодо збільшення обсягів виробництва та господарських оборотів, підвищення конкурентоспроможності, освоєння нових ринків збуту. Ці механізми стали певною об'єктивною макроекономічною закономірністю, як результат ліберальних економічних реформ та ціленаправленою державною політикою, яка створила відповідні умови для діяльності великої кількості самостійних економічних суб'єктів. Відбулось прискорення темпів зростання експорту, активізувалась ремонетизація економіки внаслідок поповнення валютних резервів НБУ, збільшилась інвестиційна діяльність, продовжилось зростання споживчого попиту населення. Належне виконання плану бюджетних видатків забезпечило стійкий рівень державного попиту та зростання доходів працівників бюджетних організацій та установ з відповідним підвищенням їхньої купівельної спроможності (причому видатки зведеного бюджету зросли порівняно з 2002 роком на 25,4% , у той час як доходи – на 21,3%, що свідчить про певне посилення стимулюючої ролі бюджетних важелів) [6].

Для України реформування бюджетної системи відіграє одну з важливих ролей у формуванні української політичної нації, так як з поняттям політичної нації пов'язується перш за все економічна стабільність, яка є основою для формування і розвитку нової системи ідентифікації українства: державницької, політичної, національної, економічної, духовної. Основою державницької ідентифікації, що є надзвичайно важливою для становлення України як незалежної, суверенної держави є громадянський патріотизм населення, який є орієнтиром, опорною точкою національної свідомості . Національна свідомість, як і національна гідність є складовою частиною суспільної свідомості, важливим компонентом духовного життя нації, визначальним чинником національного відродження і розбудови власної держави. Мається на увазі пробудження національної гідності, самовизначення українського "ми" та усвідомлення реальної включеності особистості в громадянсько-національне суспільство та в структури національної держави. Хочеться відмітити, що процес піднесення самосвідомості української нації відбувається не за рахунок приниження гідності чи прав представників інших національностей, що є громадянами України. Навпаки, відбувається піднесення громадянської самосвідомості, що сприяє національно-об'єднавчому процесу в Україні, так як громадяни України в основному є представники різних національностей, що в декількох поколіннях проживали на українських землях з переважаючим титульним українським етносом.

Громадянська самосвідомість пов'язана і із уявленнями про історичну долю всього українського народу, їх спільні зусилля в боротьбі за державне становлення. Держава – це система, яка функціонує заради розвитку нації, заради її духовного відродження, утвердження та захист національної ідентичності свого народу. Становлення народу без відтворення його ідентичності не може бути повноцінним і результативним. Держава без ідентичності нації – це безперспективна віртуальна держава, що не має і не може мати майбутнього.

Враховуючи глобалізаційний світовий поступ, цивілізаційне світове протистояння та розмах інтеграційних процесів, важливість, при цьому, українського геополітичного положення, можна зробити висновок, що наша держава для збереження незалежності і суверенітету повинна консолідувати суспільство навколо духовного відродження нації за рахунок національної ідеї та , формуючи політичну націю за рахунок демократичних перетворень і громадянської ідентифікації українства, спиратись, при цьому, на демократичні ринкові перетворення в економіці з “соціальним обличчям”. Важливу роль в цьому українському становленні протягом всього історичного шляху відігравав економічний фактор, не менш важливу роль він відіграє і сьогодні.

Пробудження української нації пов'язано також зі становленням національної свідомості, тобто з усвідомленням людиною себе як суб'єкта власних дій, потреб, інтересів, почуттів, думок, мотивів поведінки й ідеалів, свого становища в природному й соціальному середовищах, що проявляється через національне походження, спільну належність до рідного краю з характерними культурою, мовою, звичаями. Як відзначають М.М.Вівчарик та В.П. Капелюшний в монографії “Українська нація: витоки, становлення і сьогодення”, що “консолідуючі якості українства закорінені в ментальності, світогляді й виступають важливою константою національної свідомості, а відтак засадничими вартостями національної ідеї. Політична концепція нації та національної ідеї, яка відображає ці риси національного менталітету, є сьогодні єдино прийнятною як у теоретичних пошуках сучасних парадигм національної ідеї, так і в практично – політичній діяльності, спрямованій на реалізацію цієї ідеї [7].

Національну ідею, як солідаритет України, обрали поки що 13,5% громадян України, але віра в краще майбутнє української держави характерна для 47,7%. 31% українців пов'язують економічне піднесення нашої держави на основі власних ресурсів, де головним ресурсом є людський капітал [8].

Належне відтворення та примноження людського капіталу потребує в Україні ґрунтовної пенсійної реформи, впровадження сучасних організаційних форм, диверсифікації державної, муніципальної та приватної власності у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, розбудови страхової системи, їхнього фінансування. На сьогодні ж всі ці фінансові перетворення основним навантаженням є на місцеві бюджети.

Враховуючи, що адміністративно-територіальні утворення мають неоднакову податкову базу та податковий потенціал, що є наслідком нерівномірності територіального розміщення продуктивних сил та природно-ресурсного потенціалу, постійно виникає суперечність у фінансовому забезпеченні розвитку територій. Це призводить як до економічної, так і політичної напруги, що не сприяє консолідації українського суспільства. На увазі мається українські Схід і Захід. Аналізуючи надходження до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів за 2003 рік, що розраховано за даними Міністерства фінансів України та Державного комітету статистики України, можна зробити висновок, що у розрахунку на одну особу доходи місцевих бюджетів Східного регіону в 2 рази перевищували доходи Західного регіону. (Найбільші: Дніпропетровська область – по 569,8 грн. на особу, Львівська область – по 350,7 грн., найменші – по 225,4 грн. зафіксовані в Тернопільській області).

Ще В. Липинський застерігав українців про те, що “ маючи в своїй науці і Схід, і Захід ... мусимо, коли хочемо бути нацією, ці два напрями під гаслом єдності та індивідуальності нашої національної в собі весь час гармонізувати. Без такої гармонізації ми гинемо як нація: підпадаєм – не завойовані ніколи чужою зброєю, а завжди власним внутрішнім розкладом – під впливи то східної Москви, то західної Польщі. Гинемо, покарані за невиконання того завдання, яке дано тільки нам, бо ці дві наші, загарбуючи нас в часах слабости душі нашої, сусідки – одна по своїй східно православної, а друга по своїй західно католицькій ексклюзивності – його виконати не в силі. [9]

На сьогодні, особливо спостерігаючи “західно-східне” протистояння в президентських перегонах 2004 року, перед українською державою постає найважливіше завдання: через високі державні моральні цінності, розумно-продуману соціальну та економічну політику на основі реформованої бюджетної політики досягти громадянської єдності. Особлива увага повинна звертатись на сферу міжбюджетних відносин, як чинник формування ефективної регіональної політики, що є економічною базою політичної стабільності в державі. Позитивними здобутками міжбюджетних відносин є запровадження формульної системи розрахунку трансферів, модифікація механізму субвенційних платежів, поділ доходів місцевих бюджетів на ті, що враховуються і такі, що не враховуються при обрахуванні міжбюджетних трансферів. Для наповнення місцевих бюджетів з 2002 року було введено податок на прибуток підприємств, комунальної власності та плата за землю, які не враховувались при визначенні обсягів міжбюджетних трансферів. Наслідком стала в 2003 році наповненість місцевих бюджетів на 9,2 % більше, ніж у 2002 році і на 15,3% більше за 2001 рік. В 2004 році змінили ставку на доходи фізичних осіб у розмірі 13%. Це нововведення повинно позначитись на наповнюваності місцевих бюджетів, так як частка цього

податку є найбільшою у доходах місцевих бюджетів і головною гарантією виконання соціальних зобов'язань держави відносно громадянина. Поскілки податкових зборів недостатньо для задоволення соціальних потреб регіонів, щомісячно Міністерство фінансів України зобов'язане надавати місцевим бюджетам середньострокові позички.

Поряд з позитивними змінами економісти зазначають проблеми модифікації системи міжбюджетних відносин: не врегульованим є питання пропорційності видатків фінансових засобів щодо територіальних громад, які так і є нерівноправними у системі взаємовідносин; зростає навантаження на Державний бюджет через трансфери і позики по виконанню зростаючих повноважень місцевих бюджетів при малозмінних податкових повноваженнях на місцях. Це, в свою чергу, обмежує можливості місцевого самоврядування по вирішенню власних проблем, не сприяє прогнозуванню доходної частини місцевих бюджетів. В деякій мірі причиною цьому є застаріла законодавча база правових процесів місцевого оподаткування. Не вирішеними залишаються проблеми заборгованостей, неефективності багатоканальної системи фінансування бюджетних галузей. Вважаючи, що створення соціальних благ є найосновнішим завданням держави при будівництві соціально-орієнтованої економіки, проблематичною залишається диференціація доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу наявного населення.

Це не лише не сприяє консолідації суспільства, вирішенню політично-економічної єдності громадян, а навпаки може сприяти конфронтації в країні. Тому сьогодні, як ніколи, є потреба у суттєвому збільшенні мінімальної заробітної плати в напрямку наближення її до реального прожиткового мінімуму, у підвищенні сум соціальної допомоги малозабезпеченому населенню. Поскілки місцеві бюджети повинні власні кошти спрямовувати на вирішення місцевих проблем, то соціальні видатки повинні фінансуватися чітко закріпленими державними джерелами доходів. Потрібно продовжити бюджетне реформування в напрямку посилення самостійності місцевих бюджетів. Якраз в таких перетвореннях повинен як найяскравіше проявитися людський капітал з чіткою громадянською позицією, окрилений національною ідеєю, свідомий у своїх діях на благо своє і всієї України.

На сьогодні ж, як вказують З. Варналій та О.Шевченко в щорічнику Національного інституту стратегічних досліджень " Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2004.", бюджетна система України недостатнім чином відповідає потребам регіонального розвитку. Тому вони пропонують реформу бюджетної системи пов'язати з включенням до Державного бюджету України спеціальної бюджетної програми щодо розвитку регіонів, здійснивши перехід до безпосередніх взаємовідносин Держбюджету з бюджетами місцевого самоврядування; зміцнити місцеві бюджети за рахунок формування ресурсного мінімуму при наданні їм більших прав з регулювання ставок, виборі податків та за рахунок

визначення нормативів відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів на основі диференційованих коефіцієнтів, що враховують місцеві особливості, рівень розвитку регіонів. Також пропонується впорядкування законодавчої бази щодо місцевого оподаткування та фінансових прав місцевих органів самоврядування [6].

Результатом президентських перегонів 2004 року став своєрідний “розкол України” і мільйони громадян південних і східних регіонів на економічній, в-основному, в деякій мірі на духовно-ментальній основі не сприйняли результатів президентських виборів 2004 року. Своєрідним механізмом виправлення даної ситуації є віднайдення національного консенсусу та формування єдиного поля громадянської ідентичності української етнічної більшості і представників національних меншин України. Подальша успішна етнополітика можлива завдяки розвитку громадянського суспільства в країні, а відповідно, в результаті перенесення центру тяжіння з держави, як головного актора в цій сфері, на місцеву представницьку владу і представництва національних общин як повноцінних суб’єктів формування такої політики. Реформування міжбюджетних відносин в напрямку зміцнення місцевих бюджетів є одним із вагомих механізмів вирішення проблеми регіональної напруги, підтримки громадянського миру в державі, поступального формування громадянської нації.

Висновки

Отже, створення соціальної держави є вимогою часу. Формування ринкової економіки якраз і передбачає соціалізацію економіки, тобто підпорядкування різнонаправлених векторів економічної системи розвитку людини, її особистості, знань, вмінь, інтелекту. Забезпечення соціальних благ стало найважливішим завданням України, як будівника соціально орієнтованої економіки. Фінансове забезпечення реалізації цього стратегічного завдання можливе лише при належному розвитку бюджетної системи України, як державного бюджету, так і місцевих бюджетів. Власні кошти місцевих бюджетів мають спрямовуватися на вирішення суто місцевих потреб, а видатки соціальної сфери мають фінансуватися загальнодержавними коштами та трансферами. Якраз вирішення соціальних проблем сприяє формуванню громадянської свідомості особистості, що є особливо важливим у створенні соціальної держави.

Перспективи подальшого дослідження:

✓ формування концепції соціальної держави в Україні.

Джерела

1. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. – К. – НІСД. – 2003, с. – 27.
2. Гальчинський А. Спадок. //День. – 2004. - №184, с. – 2; с. – 5.
3. Рябчук М. Дилеми українського Фауста: громадянське суспільство і розбудова держави. – К. – 2000, с. – 5.

4. Степико М.Т. Українська нація в умовах суспільно-політичних трансформацій // Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власюк О.С. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. – К.: НІСД. – 2003, с. – 202.

5. Нечай А. Проблеми управління публічними видатками: розмежування видаткових повноважень. //Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентіві України. – К: Вид-во УАДУ. – 2000. – Вип.1, с. – 204-213.

6. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2004 /За ред. А.С.Гальчинського. – К. : НІСД. – 2004, с. – 17; с. – 154-156.

7. Вівчарик М.М., Капелюшний В.П. Українська нація: витоки, становлення і сьогодення. Навчальний посібник. – К.: Олан. – 2003, с. – 268.

8. Тихонович В. На шляху традиціоналізму і змін. // Українське суспільство 2003. Соціологічний моніторинг. НАНУ Інститут соціології. – К. – 2003, с. – 154.

9. Липинський В. Релігія і Церква в історії України. // Україна на межі тисячоліть. – К. – 1998, с. – 199-200.

Стаття надійшла 28.09.2006 р.